

Językowy obraz świata na przykładzie niemieckich i polskich wyzwisk osobowych z komponentem animalistycznym

Joanna Szczęk

Uniwersytet Wrocławski, Instytut Filologii Germańskiej
University of Wrocław, Institute of German Philology
Pl. Nankiera 15b, 50-140 Wrocław, Polska
Email: joanna.szczek@uwr.edu.pl
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8721-6661>

Zainteresowania naukowe: frazeologia, lingwistyka tekstu, pragmatyngwistyka, translatyorka, język niemiecki jako język obcy
Research interests: phraseology, text linguistics, pragmalinguistics, translation studies, German as a foreign language

Streszczenie. Stała obecność zwierząt w życiu człowieka nie pozostaje bez wpływu na język. To nie tylko bogata leksyka zwierzęca i odzwierzęca, ale również sposób postrzegania zwierząt, przypisywane im cechy i obserwowane zachowania. Przez pryzmat języka można bowiem ukazać językowy obraz świata wybranego fragmentu rzeczywistości. Przedmiotem niniejszego opracowania jest językowy obraz świata w oparciu o wyzwiska osobowe z komponentem animalistycznym w języku niemieckim i polskim. Praca ma charakter konfrontacyjny. Korpus badawczy tworzą osobowe wyzwiska odzwierzęce zebrane ze słowników obu języków. Celem jest ukazanie językowego obrazu świata w oparciu o zebrane jednostki i wskazanie na tej podstawie na podobieństwa i różnice we wspomnianym zakresie. Na podstawie analizy korpusu będzie możliwe sformułowanie wniosków dotyczących postrzegania zwierząt w obu kulturach językowych. Ze względu na podobne doświadczenia w kontakcie ze zwierzętami można się spodziewać przede wszystkim podobieństw w tym zakresie.

Słowa kluczowe: językowy obraz świata; wyzwisko; wyzwisko odzwierzęce; niemiecki; polski.

The Linguistic Image of the World on the Example of German and Polish Personal Insults with an Animalistic Component

Abstract. The constant presence of animals in human life influences language. It is not only a rich animal and zoonotic lexis but also a way of perceiving animals, the attributes assigned to them and the behaviour observed. Through the prism of language, one can show the linguistic image of the world of a selected fragment of reality. The subject matter of this study is the linguistic image of the world based on personal insults with an animalistic component in German and Polish. The work is confrontational. The research corpus is constructed of personal zoonotic names collected from the dictionaries of both languages. The aim is to present the linguistic picture of the world based on the collected units and indicate, on this basis, the similarities and differences in the mentioned scope. Based on the analysis of the corpus, the appropriate conclusions are drawn about the perception of animals in both language cultures. Due to similar experiences in contact with animals, one can expect mainly similarities in this regard.

Keywords: linguistic picture of the world; insult; animal slur; German; Polish.

Uwagi wstępne

Stała obecność zwierząt w życiu człowieka, przypisywane im cechy czy sposoby zachowań skłaniają do podjęcia rozważań i analiz w zakresie środków językowych, które utrwalają w istocie całokształt funkcjonowania zwierząt. Ze względu na wysoki poziom ekspresywności wyzwiska odzwierzęce typu *dumme Kuh* / *głupia krowa*, *blöde Gans* / *głupia* czy też takie o strukturze pojedynczych leksemów, jak np. *Hyäne* / *hiena*, *Schwein* / *świnia*, można uznać za szczególną manifestację cech i zachowań przypisywanych zwierzętom. W tym kontekście powstaje jednak pytanie, jaki obraz zwierząt wyłania się na podstawie analizy semantycznej tego typu jednostek?

Celem niniejszego opracowania jest ukazanie językowego obrazu świata w oparciu o analizę jednostek określanych mianem wyzwisk odzwierzęcych. Analiza ma charakter konfrontacyjny, a jej przedmiotem są niemieckie i polskie wyzwiska osobowe z komponentem animalistycznym o strukturze pojedynczych leksemów lub fraz nominalnych. Materiał empiryczny został zaczerpnięty ze słowników obu języków¹. Podstawowe kryterium formalne to obligatoryjna obecność komponentu animalistycznego – nazwy zwierzęcia – w danym wyzwisku (por. Miodek, 2014, s. 216).

1. Językowy obraz świata

Punktem wyjścia niniejszej analizy jest pojęcie językowego obrazu świata (JOS). Przyjmując za Tokarskim (1993, s. 358), że jest „to zbiór prawidłowości zawartych w kategoriach związków gramatycznych (fleksyjnych, słowotwórczych, składniowych) oraz w semantycznych strukturach leksyki, pokazujących swoiste dla danego języka sposoby widzenia poszczególnych składników świata oraz ogólniejsze rozumienie organizacji świata, panujących w nim hierarchii i akceptowanych przez społeczność językową wartości”. To „struktur[a] pojęciow[a] utwalon[a] (zakrzepł[a]) w systemie danego języka” (Grzegorzczkova, 1990, s. 43), na co wskazuje również Bartmiński (1990, s. 110) w następujący sposób: „zawarta w języku interpretacja rzeczywistości, którą można ująć w postaci zespołów sądów o świecie. Mogą to być sądy bądź utwalone w języku, w jego formach gramatycznych, słownictwie, kliszowych tekstach (np. przysłów), bądź to przez formy i teksty języka implikowane.” W tym kontekście warto również podać za Maćkiewicz (1990, s. 208), że JOS jest „tylko częścią obrazu świata [...] Jest to ta część obrazu świata, która przejawia się w danych językowych. Inaczej mówiąc, jest to sposób, w jaki wniesiona zostaje do języka doświadczona, przeżyta i wyobrażona przez wspólnotę komunikatywną rzeczywistość.” Taki sposób ujmowania pojęcia JOS umożliwia dotarcie do „określonego sposobu ujmowania przez język rzeczywistości (zarówno pozajęzykowej, jak i językowej [...])” (Anusiewicz, 1994, s. 113). Oczywiście fenomenem, który dokumentuje właściwy dla danej kultury językowej sposób pojmowania rzeczywistości, jest język z jego semantycznymi, gramatycznymi, syntaktycznymi i pragmatycznymi kategoriami (ibid.).

¹ Por. spis źródeł.

W świetle przytoczonych powyżej definicji przyjmuję, że na podstawie danych językowych, tu leksykalnych, w postaci osobowych wyzwisk z komponentem zwierzęcym, można zrekonstruować fragment językowego obrazu świata obu kultur językowych, a porównanie pozyskanych dzięki temu danych, dotyczących utrwalonej w strukturze obu języków interpretacji rzeczywistości, pozwoli na uzyskanie wglądu w strukturę wartości i formułowane na tej podstawie sądy o świecie w odniesieniu do obu nie tak blisko spokrewnionych kultur, bowiem jak twierdzi Kolberová (2014, s. 31) w oparciu o tezy Bartmińskiego (2012) „Słownictwo w badaniach nad językowym obrazem świata znajduje się na pozycji uprzywilejowanej, stanowi bowiem klasyfikator społecznych doświadczeń i zawiera inwentarz pojęć relewantnych egzystencjalnie, społecznie i kulturowo.” Szczególne miejsce w zasobie leksykalnym danego języka zajmują wyzwiska, których wkład w językowy obraz świata jest dość znaczny. Jak wskazuje Kolberová (2014, s. 30, wyróżnienie – J. S.), „[...] wyzwiska, a ściślej ich poszczególne komponenty, niejednokrotnie również ukazują nam obraz zawarty w języku, również one świadczą o pojmowaniu rzeczywistości przez użytkowników danego języka.“

2. Kilka słów o naturze wyzwisk

Punktem odniesienia dla kryteriów, na podstawie których został zebrany korpus badawczy w niniejszym opracowaniu, jest definicja wyzwiska wg Seibicke (1996, s. 495), który wyjaśnia jego naturę w następujący sposób: „Schimpfwörter sind Substantive, mit denen Personen anstatt mit ihren Namen oder Titel in abfälliger Weise angeredet oder benannt werden“². W podobny sposób termin ten jest definiowany w języku polskim, tj. jako „obraźliwe określenie lub inne obraźliwe słowo kierowane pod czyjś adresem”³. W kategoriach tematycznych wyzwisko jest klasyfikowane w grupie „wyrażeń i zachowań nieakceptowanych społecznie”⁴.

W świetle przytoczonych powyżej definicji wyzwisk można również wskazać na ich aspekty aksjologiczne. Jak zauważa bowiem Kolberová (2014, s. 30): „Wyzwisko zawsze wartościuje negatywnie, ma za cel obrażać osobę zwyzywaną, zatem dzięki słowu czy słowom składającym się na nie, można stwierdzić, co odbierane jest na tyle źle i negatywnie, by danym wyrazem określić kogoś, wartościując go ujemnie.”

W literaturze przedmiotu wymieniane są obszary tematyczne, które stanowią inspirację dla wyzwisk. Należą do nich: zanieczyszczenia (w tym fizjologiczne), organy i produkty wydalania, brud, gnój, czynności fizjologiczne, organy służące do wykonywania czynności fizjologicznych, obrzydzenie, genitalia, czynności seksualne, prostytutcja, promiskuityzm, zdrada małżeńska, nieślubne dzieci, męskość, nazwy zwierząt, obszar religijny, wady psychiczne (por. Nübling, Vogel, 2004, s. 19–33). Seibicke (1996, s. 496) podsumowuje te kwestie w następujący sposób:

² „wyzwiska to rzeczowniki, przy pomocy których zamiast nazwisk lub tytułów w pogardliwy sposób nazywa się lub odnosi do osób” – tłumaczenie cytatów niemieckojęzycznych na język polski tu i w całym tekście – J. S.

³ https://wsjp.pl/do_druku.php?id_hasla=89089&id_znaczenia=5222294, 17.11.2019.

⁴ Ibid.

Aus dem Inhalt der Schimpfreden ließe sich ein Katalog alles dessen zusammenstellen, was die Schimpfenden für verächtlich und verabscheuenswert halten. Das können körperliche Merkmale sein, geistige und moralische Defekte, barsches oder unsoziales Verhalten, Charaktereigenschaften [...], Verhaltensweisen [...], Unsauberkeit [...]. Insgesamt bilden sie einen negativen Tugendenspiegel⁵. (Seibicke, 1996, s. 496).

Bogatym źródłem inspiracji dla wyzwick różnej natury jest świat zwierząt. Chodzi tu zwłaszcza o cechy im przypisywane oraz ich zachowania. Częstotliwość sięgania po inspirację ze świata zwierząt wynika z faktu, że od zawsze związki między światem zwierzęcym i ludzkim były bardzo ścisłe, na co wskazuje Lurker (1992, s. 752): „Tiere gelten seit eh und je als Träger von versteckten Wahrheiten über die Menschen selbst und der menschlichen Eigenschaften. Sie entlarven die menschlichen Schwächen und weisen deutlich auf deren Einschränkungen hin“⁶.

3. Analiza materiału

Przedmiotem analizy w niniejszym opracowaniu są niemieckie i polskie wyzwicka z komponentem zwierzęcym. Celem jest ukazanie językowego obrazu świata w oparciu o wybrany materiał leksykalny. Językiem wyjściowym jest język niemiecki, porównanie ma jednak charakter niemiecko-polski i polsko-niemiecki.

3.1 Struktura wyzwick z komponentem zwierzęcym

Analizowane jednostki wykazują w obu językach różną budowę strukturalną. Peter-shagen (2014) wskazuje dla języka niemieckiego trzy rodzaje struktur:

1. wyzwicka osobowe z komponentem zwierzęcym o strukturze pojedynczych leksemów, np.: *Schaf* (pl. *owca*), *Ochse* (pl. *wół*), *Esel* (pl. *osioł*) i in.
2. wyzwicka osobowe z komponentem zwierzęcym z przydawkami w formie fraz nominalnych, np.: *dumme Kuh* (pl. *głupia krowa*), *blöde Gans* (pl. *głupia gęś*) i in. Rola przymiotników w tego typu konstrukcjach polega na uwypukleniu danej cechy i wzmocnieniu wyrazu. Zaznaczyć należy jednak, że łączliwość przymiotników z wyzwickami odzwierzęcymi jest w tym wypadku ograniczona. Często można wskazać również na wyzwicka z tym samym komponentem animalistycznym, które występują z różnymi przydawkami, modyfikującymi ich znaczenie, np.: *fieses Schwein* (pl. *paskudna świnia*) vs. *armes Schwein* (pl. dosł. biedna świnia).
3. „nowe” gatunkowe nazwy zwierząt w funkcji wyzwick osobowych, często produkty słowotwórcze, np.: *Dreckschwein* (pl. *niechluj, flejtuch, świnia*), *Angsthase*

⁵ „Z treści wyzwick można stworzyć katalog wszystkiego tego, co przez wyzywającego jest traktowane jako godne pogardy i niktzemne. Mogą to być cechy właściwości cielesne, defekty psychiczne i moralne, podłe i społeczne zachowanie, cechy charakteru [...], zachowania [...], nieczystość [...]. Łącznie tworzą negatywny zbiór lustra cnót.”

⁶ „Zwierzęta od dawien dawna są traktowane jako nośniki ukrytych prawd o ludziach samych w sobie i ich cechach. Demaskują one ludzkie słabości i wyraźnie wskazują na ich ograniczenia.”

(pl. *tchórz*), *Papiertiger* (pl. *papierowy tygrys*), *Schafskopf* (pl. *barania głowa*), *Meckerziege* (pl. *zrzęda*); w wypadku tych nazw występowanie dodatkowych komponentów w danym wyzwicku powoduje doprecyzowanie znaczenia lub jego hiperbolizację.

Dla języka polskiego można w świetle zebranego materiału empirycznego wskazać przede wszystkim wyzwicka o strukturze pojedynczych leksemów – neosemantyzmy „oparte przede wszystkim na metaforyzacji, czyli zmianach w sferze znaczenia leksykalnego [...] wykorzystywanych w funkcji znieważającej” (por. Sojka-Masztalercz, 2010, s. 13), np. *świnia*, *osioł*, *krowa* i in., oraz liczne frazy nominalne typu *parszywy pies*, *zjadliwa jaszczurka* i in.

3.2 Językowy obraz świata na przykładzie niemieckich i polskich wyzwick osobowych odzwierzęcych

Nazwy zwierząt występujące w składzie komponentów analizowanych wyzwick zostały w ramach każdej z wyróżnionych grup zestawione alfabetycznie. W obrębie każdej z grup wskazano kolejno: wyzwicka, które są tożsame i wykazują taki sam obraz świata w obu językach (NP), wyzwicka, które ukazują językowy obraz świata tylko w języku niemieckim (N), oraz wyzwicka, które ukazują językowy obraz świata tylko w języku polskim (P).

Typologia nazw zwierząt w poniższym zestawieniu odpowiada potocznej kategoryzacji i postrzeganiu zwierząt przez przeciętnych użytkowników języka, którzy nie dysponują wiedzą specjalistyczną. W przypadku każdego zwierzęcia zostanie wskazany sposób jego potocznego postrzegania⁷.

I. Zwierzęta

1. Zwierzę, zwierz

- jest okrutne → okrucieństwo: P: *zwierzę*; *ludzki zwierz*

2. zwierzęta egzotyczne

2.1. antylopa

- jest gruba → otyłość: N: *Antilope*

2.2. hiena

- jest zachłanna → zachłanność: NP: *Hyäne: hiena*
- jest chciwa na pieniądze → chciwość: N: *Finanzhyäne*
- jest przebiegła, działa bez skrupułów → przebiegłość, brak skrupułów: NP: *Hyäne: hiena; ludzka hiena; hiena cmentarna*

2.3. hipopotam

- jest gruby → otyłość: N: *Nilpferd*

2.4. leniwiec

- jest leniwy → lenistwo: NP: *Faultier: leniwiec*

⁷ Metodologia przyjęta na potrzeby prezentacji materiału badawczego w niniejszym opracowaniu odpowiada metodologii zastosowanej w artykule Szczęk, Wysoczański (2004).

2.5. małpa

- jest głupia, próżna, zarozumiała → głupota, próżność, zarozumialstwo: NP: *Affe: małpa*; N: *geleckter Affe*
- jest stara → stary wygląd: NP: *alter Affe: stara małpa*
- jest brzydka → brzydota: N: *Affenfratze*
- ma brzydką czaszkę → brzydkie części ciała: N: *Affenschädel*
- ma ogon → typowy ogon: N: *Affenschwanz*
- wrzeszczy → wrzask: N: *Brüllaffe*
- w stadzie zachowuje się chaotycznie i niezdyscyplinowanie → chaos, brak dyscypliny: NP: *Affenstall: małpi gaj / cyrk*
- jest zwiariowana → wariactwo: P: *małpa*

2.5.1. małpeczka

- jest uwodzicielska → uwodzicielskość: P: *małpeczka*

2.5.2. pawian

- zachowuje się głupio → głupie zachowanie: N: *Pavian*

2.5.3. koczkodan

- wygląda dziwnie → dziwny wygląd: P: *koczkodan*

2.5.4. goryl

- jest źle wychowany, niegrzeczny → niegrzeczność: P: *goryl*
- jest brutalny → brutalność: N: *Gorilla*

2.5.5. orangutan

- jest źle wychowany, niegrzeczny → niegrzeczność: P: *orangutan*

2.6. lampart

- jest drapieżny → drapieżność: P: *lampart*

2.7. mrówkojad

- dziwnie wygląda → dziwny wygląd: N: *Ameisenbär*

2.8. pantera

- jest lubieżna → lubieżność: P: *pantera*

2.9. słoń

- porusza się ociężale → ociężałość w poruszaniu się: N: *Elefant*

2.10. wielbłąd

- jest głupi → głupota: N: *Kamel*

2.11. żyrafa

- ma długą szyję → długa szyja: NP: *Giraffe: żyrafa*

3. zwierzęta hodowlane

3.1. bawół

- jest prostacki, gburowaty → prostactwo, gburowatość: N: *Büffel*

3.2. bydlę

3.2.1. bydlę

- jest gburowate, prostackie, brutalne → gburowatość, prostactwo, brutalność: NP: *Vieh; Rindvieh; Sauvieh: bydlę; prostackie bydlę*

3.3. baran

- jest głupi → głupota: NP: *Hammel: baran*
- jest brudny → brud: N: *Dreckhammel*; N: *Misthammel*
- porusza się w stadzie → poruszanie się w stadzie: NP: *Hammelherde: stado baranów*
- w stadzie jest niezdyscyplinowany → brak dyscypliny: NP: *Hammelherde: stado baranów*

3.4. koń

- jest gruby, otyły → otyłość: N: *Pferd*
- jest stary → starość: P: *stary koń*

3.4.1. rumak

- jest lubieżny → lubieżność: N: *Hengst*

3.4.2. kobyła

- jest wysoka → wysoki wzrost: P: *kobyła*

3.4.3. szkapa

- jest stara i brzydka → stary wygląd, brzydota: P: *szkapa*

3.5. kozioł

- jest uparty → upór: NP: *Bock: kozioł*; N: *Holzbock*
- jest stary → starość: N: *alter Bock*
- jest lubieżny → lubieżność: N: *geiler Bock*
- porusza się ociężale → ociężałość: N: *Lascher Bock*
- brzydko pachnie → brzydki zapach: N: *Stänkerbock*
- jest sztywny, uparty → sztywność, upór: NP: *steifer Bock: uparty kozioł*; NP: *sturer Bock: uparty kozioł*

3.5.1. cap

- wydziela brzydki zapach → brzydki zapach: P: *cap*

3.6. krowa

- jest głupia → głupota: N: *Kuh*; NP: *dumme Kuh: głupia krowa*; NP: *blöde Kuh: głupia krowa*
- jest niezgrabna → niezgrabność: NP: *Kuh: krowa*
- ma duże wymiona → duże wymiona: N: *Milchkuh*

3.6.1. cielak

- jest naiwny i niedojrzały → naiwność, brak dojrzałości: NP: *cielak: Kalb*

3.6.2. cielę

- jest naiwne i niedojrzałe → naiwność, brak dojrzałości: NP: *cielę: Kalb*
- porusza się niezgrabnie → niezgrabność: P: *boże cielę*

3.6.3. wół

- jest głupi → głupota: N: *Ochse*; N: *Mastochse*
- pracuje na innych, daje się wykorzystywać → naiwność, głupota: P: *wół roboczy*

3.6.4. byk

- jest lubieżny → lubieżność: P: *byk; jurny byk*

3.7. królik

- rozmnaża się w dużych ilościach → nadmierne rozmnażanie: P: *królik*

3.8. muł

- jest głupi → głupota: N: *Maulesel*

3.9. osioł

- jest uparty → upór: NP: *Esel: osioł*
- jest stary → starość: NP: *alter Esel: stary osioł*
- jest głupi → głupota: NP: *Esel: osioł*

3.10. świnia

- jest podła → podłość: NP: *Schwein: świnia*
- plotkuje i obgaduje innych → plotkarstwo, obgadywanie: N: *Lästerschwein*
- jest gruba, otyła → otyłość: P: *świnia; tłusta świnia*

3.10.1. maciora

- jest brudna → brud: N: *Sau*
- jest gruba i tłusta → otyłość: NP: *fette Sau: maciora; tłusta maciora*
- jest słaba → słabość, kruchość: N: *arme Sau*
- jest bezwzględna → bezwzględność: N: *Pistensau*

3.10.2. prosiak, prosię

- jest brudny → brud: N: *Ferkel; N: Dreckferkel*
- jest prostacki/-e, gburowaty/-e, brutalny/-e → prostactwo, gburowatość, brutalność: P: *nieskrobane prosię*

4. drób

4.1. gęś

- jest głupia → głupota: NP: *blöde Gans: głupia gęś; NP: dumme Gans: głupia gęś*

4.1.1. gąska

- jest głupia, naiwna → głupota, naiwność: P: *gąska; głupia gąska; pospolita gąska*

4.2. kaczka

- porusza się powoli i niezgrabnie → niezgrabny i powolny sposób poruszania się: N: *Ente; N: lahme Ente*
- podczas poruszania się kołysze się na boki → kołysanie się na boki: N: *Wackelente*
- idzie na dno, nie umie pływać → nieumiejętność pływania: N: *bleierne Ente*

4.3. kogut

- jest zmienny, często zmienia zdanie → zmienność: N: *Wetterhahn*
- jest lubieżny → lubieżność: NP: *Hanh: kogut*

4.3.1. kura

- dziwnie wygląda → dziwny wygląd: N: *Huhn; N: Krampfhenne*
- upija się → upojenie alkoholem: N: *versoffenes Huhn*
- niekorzystnie, źle wygląda po zmoknięciu → niekorzystny wygląd: P: *zmokła kura*

4.3.2. kwoka

- plotkuje → plotkarstwo: P: *kwoka*

4.4. koza

- jest kłótniwa → kłótniwość: N: *Gewitterziege*
- jest głupia → głupota: NP: *Ziege: koza; głupia koza*

5. Dzikie zwierzęta

5.1. borsuk

- jest naiwny, niedojrzały → naiwność, brak dojrzałości: N: *Dachs*, N: *junger Dachs*
- jest samotny → samotność: P: *borsuk*

5.2. dzik

- jest nieogolony → nieogolona głowa: N: *Stachelschwein*

5.2.1. odyniec

- jest gwałtowny, zapalczywy → gwałtowność, zapalczywość: P: *odyniec*

5.3. jeleń

- jest głupi i naiwny → głupota, naiwność: NP: *Hirsch: jelen*

5.4. łoś

5.4.1. kłępa

- jest stara i zaniedbana → niechlujstwo, zaniedbanie: P: *stara kłępa*

5.5. kret

- jest podstępny, przebiegły → podstępność, przebiegłość: NP: *Maulwurf: kret*

5.6. lis

- jest sprytny, przebiegły → przebiegłość, spryt: NP: *Fuchs: lis; N: schlauer Fuchs: chytry lis*
- jest fałszywy → fałsz: P: *farbowany lis*

5.7. niedźwiedź

- jest niezgrabny → niezgrabność: P: *prawdziwy niedźwiedź*

5.8. wilk

- jest podstępny → podstępność, spryt: NP: *Wolf im Schafspelz: wilk w owczej skórze*

5.9. zając

- jest tchórzliwy → tchórzostwo: N: *Hase; N: Angsthase*
- jest niedojrzały, naiwny → brak dojrzałości, naiwność: N: *heureriger Hase*

6. gryzonie

6.1. mysz

- ma wąską twarz i szpiczasty nos → wąska twarz, szpiczasty nos: N: *Spitzmaus*
- jest słaba, nie ma znaczenia → słabość, brak znaczenia: NP: *graue Maus: szara mysz*

6.2. szczur

- jest podły → podłość: N: *Ratte; N: miese Ratte*
- jest brudny, obrzydliwy → brud, obrzydliwy wygląd: NP: *Kanalratte: szczur kanałowy; NP: Ratte: szczur*
- jest fałszywy → fałsz: P: *szczur*

7. owady, insekty, robaki

7.1. chrząszcz

- jest słaby → słabość: P: *chrząszcz*

7.2. glista

- budzi obrzydzenie → obrzydzenie: P: *glista; glizda*

7.3. komar

- jest natrętny, natarczywy, nachalny → natrętność, natarczywość, nachalność:
D: *Schmeißmücke*

7.4. pasożyt

- żyje na koszt innych → pasożytnictwo: NP: *Parasit: pasożyt*

7.5. pchła

- jest słaba, wzbudza politowanie → słabość, politowanie: NP: *Floh: pchła, pchelka*

7.6. pijawka

- żyje na koszt innych → pasożytnictwo: NP: *Blutegel: pijawka*

7.7. robak

- jest słaby, bezbronny → słabość, bezbronność: NP: *robak: robak; robaczek*

7.8. stonoga

- jest obrzydliwa, oślizgła → obrzydliwość, oślizgłość: N: *Assel; Kellerassel*

7.9. szarańcza

- atakuje zawsze w dużej grupie → występowanie w dużych grupach: P: *szarańcza*

7.10. wesz

- jest natrętna, natarczywa, nachalna → natrętność, natarczywość, nachalność:
NP: *Laus: wesz*

7.11. żuczek

- jest słaby, nie ma nic do powiedzenia, nie ma siły przebiccia → słabość, brak siły przebiccia: P: *żuczek*

8. zwierzęta domowe

8.1. kot

- jest fałszywy → fałsz: N: *falsche Katze*
- jest tchórzliwy → tchórzostwo: P: *kot*

8.2. pies

- jest głupi → głupota: N: *blöder Hund*
- jest podły → podłość: NP: *Bluthund; räudiger Hund; Sauhund: pies; podły pies; parszywy pies*
- jest fałszywy → fałsz: N: *falscher Hund; krummer Hund*

8.2.1. piesek

- jest rozpieszczony → rozpieszczenie: P: *francuski piesek*

8.2.2. szczeniak

- jest naiwny, niedojrzały → naiwność, niedojrzałość: P: *szczeniak*

8.2.3. suka

- wzbudza złość i niechęć → złość i niechęć: P: *bura suka*
- jest lubieżna → lubieżność: N: *Läufige Hündin*

8.2.4. kundel

- wzbudza pogardę → pogarda: P: *kundel*

8.1.3. mops

- jest gruby, otyły → otyłość: N: *Mops; dicker Mops*

8.1.4. pudel

- jest słaby, mokry wzbudza politowanie → słabość, politowanie: N: *begos-sener Pudel*

9. ptaki

9.1. ptak

- wygląda dziwnie → dziwny wygląd: N: *Vogel; N: komischer Vogel*
- jest leniwy → lenistwo: P: *niebieski ptak*

9.2. rajski ptak

- wygląda dziwnie → dziwny wygląd: N: *Paradiesvogel*

9.3. dudek

- jest głupi → głupota: N: *Wiedehopf*

9.4. dzięcioł

- jest lubieżny → lubieżność: N: *Specht*

9.5. jaskółka

- brudzi wszystko → powodowanie zabrudzeń, zanieczyszczeń: N: *Dreckschwalbe*

9.6. kawka

- prowadzi rozpustny tryb życia → rozpusta: P: *kawka*

9.7. kos

- brudzi wszystko → powodowanie zabrudzeń, zanieczyszczeń: N: *Dreckamsel*

9.8. mewka

- prowadzi rozpustny tryb życia → rozpusta: NP: *Bordsteinschwalbe: mewka*

9.9. papuga

- powtarza i naśladuje → plotkarstwo, naśladownictwo: NP: *Papgei: papuga*

9.10. paw

- jest próżny, zarozumiały → próżność, zarozumialstwo: N: *Pfau*

9.11. przepiórka

- jest brzydka → brzydota: N: *Wachtel*
- wygląda staro → stary wygląd: N: *alte Wachtel*

9.12. puchacz

- jest brzydki → brzydota: N: *grauslicher Uhu*

9.13. puszczyk

- wygląda dziwnie → dziwny wygląd: N: *Kauz*

9.14. sęp

- jest chciwy, skąpy → chciwość, skąpstwo: NP: *Aaasgeier; Geier: sęp*

9.15. sowa

- jest brzydka → brzydota: N: *Eule*
- wygląda staro → stary wygląd: N: *alte Eule*

9.16. sroka

- kradnie → skłonność do kradzieży: NP: *Elster*; *diebische Elster*: *sroka złodziejka*

9.17. sójka

- jest fałszywa → fałsz: P: *sójka*

9.18. wrona

- jest brzydka → brzydota: N: *Krähe*

9.19. zięba

- jest niewiarygodna, niesolidna → brak wiarygodności, solidności: N: *Fink*
- brudzi wszystko → powodowanie zabrudzeń, zanieczyszczeń: N: *Mistfink*; N: *Dreckfink*; N: *Schmierfink*; N: *Schmuddelfink*; N: *Schmutzfink*

10. gady

10.1. gad

- jest fałszywy, podły → fałsz, podłość: P: *gad*

10.2. jaszczurka

- jest zła, fałszywa → zły charakter, fałsz: P: *zjadliwa jaszczurka*

10.3. kameleon

- jest fałszywy → fałsz: NP: *Chamäleon*: *kameleon*

10.4. padalec

- jest odrażający, budzi wstręt, odrazę → wstręt, odraza: P: *padalec*
- źle widzi → zły wzrok: N: *Blindschleiche*

10.5. wąż, żmija

- jest fałszywy/-a, zdradziecki/-a → fałsz, skłonność do zdrady: NP: *Schlange*: *zdradziecki wąż*
- jest podła → podłość: NP: *Giftschlange*: *podła żmija*

11. płazy

11.1. ropucha

- jest bezczelna → bezczelność: N: *freche Kröte*; *kleine Kröte*
- jest brzydka → brzydota: NP: *Kröte*: *ropucha*
- jest wstrętna, oślizgła → wstręt, oślizgłość: P: *wstrętna ropucha*
- wygląda staro → stary wygląd: P: *stara ropucha*
- nadyma się → nadętość: P: *nadęta ropucha*
- jest gruba, otyła → otyłość: P: *gruba ropucha*

11.1.1. żaba

- jest głupia → głupota: N: *Frosch*
- nadyma się → nadymanie się: P: *żaba*

11.1.2. kumak

- ma nastawienie pesymistyczne → pesymizm: N: *alte Unke*

12. zwierzęta wodne

12.1. ryby

12.1.1. ryba

- jest zimna, nie ma uczuć → brak uczuć: NP: *Fisch*; *kalter Fisch*: *ryba*; *zimna ryba*
- nie ma wartości → brak wartości: P: *mała ryba*

12.2. fładra

- jest niechlujna, zaniedbana → niechlujstwo, zaniedbanie: P: *fładra*

12.3. płotka

- nic nie znaczy → brak znaczenia: P: *płotka*

12.4. rekin

- jest bezwzględny, pozbawiony skrupułów → bezwzględność, brak skrupułów:
NP: *rekin: Hai*

12.5. węgorz

- 12.5.1. jest sprytny → spryt: N: *Aal*

12.6. wydra

- jest rozpustna, cwana, kłótliva → rozpustność, cwaniactwo, kłótlivość: P:
wydra; istna wydra

13. Inne zwierzęta

13.1. ślimak

- jest powolny → powolność: NP: *Schnecke: ślimak*

Wnioski

Analiza porównawcza osobowych wyzwick odzwierzęcych pozwala na sformułowanie wniosków w zakresie podobieństw i różnic językowego obrazu świata w obu kulturach językowych, postrzeganego przez pryzmat badanych jednostek.

W oparciu o sformułowane powyżej założenia badawcze można wskazać na to, że mimo stałej obecności niektórych zwierząt w życiu przedstawicieli obu kultur językowych, nie wszystkie zwierzęta, ich cechy wyglądu, sposoby zachowania się i inne właściwości osobnicze stanowią źródło motywacji dla wyzwick osobowych w obu kulturach. W poniższej tabeli zestawiam określenia zwierząt, które funkcjonują jako osobowe wyzwicka lub ich komponenty w obu kulturach językowych (DP), tylko w języku niemieckim (D) oraz tylko w języku polskim (P).

Tab. 1. Zestawienie określeń zwierząt, które występują jako wyzwicka osobowe lub ich komponenty

DP	<i>Hyäne: hiena, Faultier: leniwiec, Affe: małpa, Gorilla: goryl, Pavian: pawian, Giraffe: żyrafa, Vieh: bydłę, Hammel: baran, Pferd: koń, Bock: koziół, Kuh: krowa, Kalb: cielak, Kalb: cielę, Ochse: wół, Esel: osioł, Schwein: świnia, Sau: maciora, Ferkel: prosiak/prosię, Gans: gęś, Henne: kura, Dachs: borsuk, Hirsch: jeleni, Maulwurf: kret, Fuchs: lis, Wolf: wilk, Maus: mysz, Ratte: szczur, Floh: pchła, Blutegel: pijawka, Wurm: robak, Laus: wesz, Katze: kot, pies: Hund, Vogel: ptak, Möwe: mewa, Papagei: papuga, Geier: sęp, Elster: sroka, Paradiesvogel: rajski ptak, Chamäleon: kameleon, Blindschleiche: padalec, Parasit: pasożyt, Schlange: żmija, Kröte: ropucha, Frosch: żaba, Fisch: ryba, rekin: Hai, Schnecke: ślimak;</i>
D	<i>Antilope (pl. antylopa), Nilpferd (pl. hipopotam), Ameisenbär (pl. mrówkojad), Elefant (pl. słoń), Kamel (pl. wielbłąd), Büffel (pl. bawół), Hengst (pl. rumak), Maulesel (pl. muł), Ente (kaczka), Hahn (pl. kogut), Stachelschwein (pl. dzik), Hase (pl. zając), Mücke (pl. komar), Assel (pl. stonoga piwniczny), Mops (pl. mops), Pudel (pl. pudel), Wiedehopf (pl. dudek), Specht (pl. dzięcioł), Amsel (pl. kos), Pfau (pl. paw), Wachtel (pl. przepiórka), Uhu (pl. pułchacz), Kauz (pl. puszczyk), Eule (pl. sowa), Krähe (pl. wrona), Fink (pl. zięba), Unke (pl. kumak), Aal (pl. węgorz);</i>

P	zwierzę, <i>malpeczka, koczodan, orangutan, lampart, pantera, cap, byk, królik, gąska, kwoka, kurek, odyniec, kłępa, niedźwiedź, zając, szarak, chrząszcz, glista, pasożyt, pchła, szarańcza, żuczek, piesek, szczeniak, suka, kundel, ptaszyna, kawka, sójka, gad, jaszczurka, fłądra, płotka, wydra;</i>
---	--

W świetle danych przedstawionych w tabeli można wskazać na liczną grupę określeń zwierząt, które jako wyzwiska lub ich komponenty występują w obu językach. Ten fakt nie dziwi, zwłaszcza że są to określenia zwierząt z najbliższego otoczenia człowieka (zwierzęta domowe, hodowlane, występujące w ogrodzie) oraz obszarów jego funkcjonowania (zwierzęta leśne, wodne). Można w tym zbiorze odnaleźć również określenia zwierząt tzw. egzotycznych dla obu kultur językowych, co może dokumentować podobne doświadczenia życiowe.

W zakresie grup określeń zwierząt, które występują jako wyzwiska lub ich komponenty, typowych dla języka niemieckiego można wskazać na podobne grupy, jednak dywersyfikacja jest tu dużo większa, zwłaszcza w odniesieniu do określeń ptaków. W języku polskim natomiast charakterystyczne jest stosowanie w funkcji wyzwick różnych określeń dot. tego samego zwierzęcia (np. w zakresie płci, wieku i in.). Na uwagę zasługują również określenia hiperonimiczne (np. *Vieh* / *bydlę*, *Vogel* / *ptak*, *Fisch* / *ryba* i in.), które pełnią rolę określeń gatunkowych i w swej naturze są raczej neutralne, jako wyzwiska lub ich komponenty mają wydzźwięk pejoratywny.

W odniesieniu do niektórych określeń zwierząt można wskazać, że funkcję wyzwick pełnią często określenia przedstawicieli rodzin zwierzęcych, np. *konie* – *rumak* (N), *kobyła* (P), *szkapa* (P), *świnie* (*świnia, maciora, prosiak / prosię*), *krowy* (*krowa, byk, cielak / cielę, woł*), *kury* (*kura, kogut, kwoka*), *psy* (*pies, szczeniak, suka*). To również określenia ras, np. *pies*: *pudel* (N), *mops* (NP), *małpa* – *goryl* (NP), *orangutan* (P), czy *zając* – *szarak* (P). Można odnaleźć także deminutywy, które wskazują na wiek, np. *pies* – *piesek* (P), *małpa* – *malpeczka* (P), *cielę* – *cielak* (NP), *gęś* – *gąska* (NP).

Na podstawie analizy zebranych jednostek animalistycznych, które są używane jako wyzwiska osobowe lub są ich komponentami, można również wskazać, jakie cechy są przypisywane tym zwierzętom – jak są postrzegane w obu kulturach językowych. Obrazuje to poniższe zestawienie:

1. Wygląd:

a. ogólnie:

- stary wygląd: *małpa* (NP), *osioł* (NP), *kura* (NP), *koziół* (N), *przepiórka* (N), *koń* (P), *szkapa* (P), *ropucha* (P),
- dziwny wygląd: *mrówkojad* (N), *ptak* (N), *rajski ptak* (N), *puszczyk* (N), *koczodan* (P),
- niekorzystny wygląd: *kura* (P),
- obrzydliwy wygląd: *szczur* (NP), *padalec* (NP), *stawonóg piwniczny* (N), *ropucha* (P), *glista* (P),
- niechlujstwo, zaniedbanie: *kłępa* (P), *fłądra* (P),
- brzydota: *ropucha* (NP), *małpa* (N), *przepiórka* (N), *puchacz* (N), *sowa* (N), *wrona* (N),

- brud, brudzenie: *prosiak* / *prosię* (NP), *baran* (N), *maciora* (N), *jaskółka* (N), *kos* (N), *zięba* (N),
- b. sylwetka:
 - otyłość: *maciora* (NP), *antylopa* (N), *hipopotam* (N), *koń* (N), *świnia* (P), *mops* (N),
 - wysoki wzrost: *kobyła* (P),
 - słabość, kruchość: *mysz* (NP), *pchła* (NP), *robak* (NP), *maciora* (N), *żuczek* (P), *pudel* (N), *chrząszcz* (P),
 - brak znaczenia, wartości: *ryba* (P), *płatka* (P), *szara mysz* (P)
- c. typowe części ciała:
 - typowy ogon: *małpa* (N),
 - nieogolona głowa: *dzik* (N),
 - długa szyja: *żyrafa* (NP),
 - duże wymiona: *krowa* (N),
 - wąska twarz, spiczasty nos: *mysz* (P),
 - zły wzrok: *padalec* (N),
- d. sposób poruszania się:
 - poruszanie się w stadzie: *baran* (NP),
 - niezgrabny i powolny sposób poruszania się: *krowa* (NP), *cielę* (P), *kaczka* (N), *niedźwiedź* (P),
 - kołysanie się na boki: *kaczka* (N),
 - brak umiejętności pływania: *kaczka* (N),
 - powolność: *ślimak* (NP),
 - ociężałość: *koziół* (N), *słoń* (P),
- e. zapach:
 - brzydki zapach: *koziół* (N), *cap* (P),
- f. sposób życia:
 - pasożytnictwo: *pasożyt* (NP), *pijawka* (NP),
 - występowanie w dużych grupach: *szarańcza* (P),
 - rozpustny tryb życia: *mewka* (NP), *ptaszyna* (P), *kawka* (P), *wydra* (P),
 - nadmierne rozmnażanie się: *królik* (P),
- g. sposób zachowania się:
 - wrzeszczenie: *małpa* (N),
 - wariactwo: *małpa* (P),
 - chaos, brak dyscypliny: *małpa* (NP), *baran* (NP),
 - niegrzeczność: *goryl* (P), *orangutan* (P),
- h. cechy:
 - okrucieństwo: *zwierz* (P),
 - zachłanność: *hiena* (NP), *ropucha* (P),
 - chciwość: *hiena* (NP), *sęp* (NP),
 - przebiegłość, brak skrupułów: *hiena* (NP),
 - lenistwo: *leniwiec* (NP), *ptak* (N)

- głupota, próżność, zarozumiałstwo: *małpa* (NP), *osioł* (NP), *geś* (NP), *jeleń* (NP), *baran* (NP), *krowa* (NP), *pawian* (N), *wielbłąd* (N), *wół* (N), *mul* (N), *pies* (N), *dudek* (N), *paw* (N), *żaba* (N), *koza* (P), *niedźwiedź* (P),
- uwodzicielskość, lubieżność: *kogut* (NP), *rumak* (N), *koziół* (N), *suka* (N), *dzięcioł* (N), *małpeczka* (P), *pantera* (P), *byk* (P),
- brutalność: *bydlę* (NP), *goryl* (N),
- drapieżność: *lampart* (P),
- prostactwo, gburowatość: *bawół* (N), *bydlę* (NP), *prosiak / prosię* (P),
- upór: *koziół* (NP), *osioł* (NP),
- naiwność, niedojrzałość: *cielak* (NP), *borsuk* (N), *zajac* (N), *szczeniak* (P), *gąska* (P),
- podłość: *świnia* (NP),
- plotkarstwo, obgadywanie: *świnia* (N), *kwoka* (P),
- bezwzględność: *maciora* (N), *rekin* (NP),
- zmienność: *kogut* (N), *kurek* (P),
- kłótność: *koza* (NP), *wydra* (P),
- gwałtowność, zapalczywość: *odyniec* (P),
- podstępność, przebiegłość, spryt: *kret* (NP), *lis* (NP), *wilk* (NP), *węgorz* (N),
- fałszywość: *jaszczurka* (NP), *kameleon* (NP), *żmija* (NP), *kot* (N), *pies* (N), *gad* (P), *lis* (P), *szczur* (P), *sójka* (P),
- tchórzostwo: *zajac* (N), *kot* (P),
- podłość: *pies* (NP), *żmija* (NP), *szczur* (N),
- natrętność, natarczywość, nachalność: *wesz* (NP), *komar* (N),
- rozpieszczenie: *piesek* (P),
- złość i niechęć: *suka* (P),
- pogarda: *kundel* (P),
- naśladownictwo: *papuga* (NP),
- skłonność do kradzieży: *sroka* (NP),
- brak wiarygodności, solidności: *zięba* (N),
- bezczelność: *ropucha* (N),
- nadymanie się: *ropucha* (P), *żaba* (P),
- pesymistyczne nastawienie: *kumak* (N),
- brak uczuć: *ryba* (NP).

Należy przy tym podkreślić, że postrzeganie zdecydowanej większości zwierząt jest wielowymiarowe, to znaczy w obu kulturach językowych lub jednej z nich danemu zwierzęciu przypisywanych jest wiele właściwości. Dotyczy to np. następujących zwierząt: *hiena*: zachłanność (NP), przebiegłość (NP); *małpa*: głupota (NP), próżność (NP), zarozumiałstwo (NP), stary wygląd (NP), brzydota (P), brzydkie części ciała (P), typowy ogon (P), wrzask (P), chaos (NP), brak dyscypliny (NP); *baran*: głupota (NP), brud (N), poruszanie się w stadzie (NP), brak dyscypliny (NP); *koziół*: upór (NP), starość (N), lubieżność (N), ociężałość (N), brzydki zapach (N), sztywność (NP); *krowa*: głupota (NP), niezgrabność (NP), duże wymiona (P); *cielę*: naiwność (NP), brak dojrzałości (NP), niezgrabność (P);

osioł: upór (NP), starość (NP), głupota (NP); *świnia*: podłość (NP), plotkarstwo (N), otyłość (P); *maciora*: brud (N), otyłość (NP), słabość (N), kruchość (N), bezwzględność (N); *kaczka*: niezgrabny i powolny sposób poruszania się (N), kołysanie się na boki (N); *kogut*: zmienność (N), lubieżność (NP); *kura*: dziwny wygląd (N), upojenie alkoholem (N), niekorzystny wygląd (P); *zając*: tchórzostwo (N), brak dojrzałości (N), naiwność (N); *szczur*: głupota (N), podłość (NP), fałsz (N); *ropucha*: bezczelność (N), brzydota (NP), wstręt (P), oślizgłość (P), stary wygląd (P), nadymanie się (P), otyłość (P).

W postrzeganiu niektórych zwierząt w obu kulturach językowych dają się zauważyć pewne podobieństwa. Dotyczą one zazwyczaj cech wyglądu, sposobów zachowania się, które można określić jako typowe dla danego zwierzęcia i w związku z tym w pewien sposób uniwersalne.

Można też odnaleźć określenia takich zwierząt, których postrzeganie w obu kulturach jest inne. Są to np. *goryl*, *wół*, *prosiak/prosię*, *koza*, *borsuk*, *suka*, *ptak*, *żaba*.

Niektóre z tych właściwości zostały utrwalone poprzez występowanie w określonych obszarach kultury, np. w bajkach, inne mają charakter stereotypowy, wynikający z określonej konwencji, która nie zawsze odpowiada prawdzie, na co wskazuje Dröscher (1988, s. 9):

Wenn [Sie] nächstens beschimpft werden als ‚dummer Esel‘, ‚dreckiges Schwein‘, ‚flausiger Windhund‘ oder ‚tapsiger Elefant im Porzellanladen‘, seien Sie stolz! Denn mit Blick auf das Tierreich entpuppt sich der Tadel als hohes Lob. [...] Über 250 Sprichwörter mit Mensch-Tier-Vergleichen habe ich mit meiner vierzehnjährigen Erfahrung auf dem Gebiet wissenschaftlicher Verhaltensforschung auf ihren Wahrheitsgehalt untersucht. Das Resultat ist niederschmetternd. Fast drei Viertel der Redensarten stellen die Tatsachen auf den Kopf.⁸

Z drugiej zaś strony używanie nazw zwierząt w funkcji wyzwick osobowych lub ich komponentów wskazuje na stałą obecność zwierząt w życiu człowieka oraz potwierdza fakt, że stanowią one jedno z najbliższych człowiekowi źródeł inspiracji i motywacji w zakresie tworzenia jednostek językowych – tu: wyzwick osobowych.

Źródła

- Aman, R., 1973. *Bayrisch-österreichisches Schimpfwörterbuch*. München: Buch & Media.
 Anusiewicz, J., Skawiński, J., 1998. *Słownik polszczyzny potocznej*. Warszawa / Wrocław: Wydawnictwo Naukowe PWN.
 Czeszewski, M., 2008. *Słownik polszczyzny potocznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
 Pfeiffer, H. (red.), 1996. *Das große Schimpfwörterbuch*. Frankfurt am Main: Eichborn.
 Zgólkowa, H., 2004. *Nowy słownik gwary uczniowskiej*. Wrocław: Europa.

⁸ „Jeśli w najbliższym czasie zostaną Państwo nazwani ‚głupim osłem‘, ‚brudną świnia‘, ‚puszystym chartem‘ lub ‚niezgrabnym słoniem w składzie porcelany‘, mogą być Państwo dumni! Dzięki spojrzeniu na świat zwierząt każda nagana okazuje się być najwyższą pochwałą. [...] Przebadalem na gruncie naukowym w świetle badań behawioralnych ponad 250 przysłów pod kątem zawartości prawdy, w których zawarte jest porównanie człowieka do zwierząt. Rezultat jest zaskakujący. Prawie trzy czwarte wyrażen stawia znane fakty na głowie.”

Bibliografia

Anusiewicz, J., 1994. *Lingwistyka kulturowa. Zarys problematyki*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Bartmiński, J., 1990. Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata. In: Bartmiński, J. (red.). *Językowy obraz świata*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 109–127.

Bartmiński, J., 2012. *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Dröschner, Vitus B., 1988. *Sie turteln wie die Tauben*. Hamburg: Rasch & Röhring.

Grzegorzczak, R., 1990. Pojęcie językowego świata. In: Bartmiński, J. (red.). *Językowy obraz świata*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 41–49.

Kolberová, U., 2014. Wyzwiska z komponentem „pies” w języku polskim. *Opera Slavica*, XXIV, 2, s. 29–37.

Lurker, M., 1992. *Wörterbuch der Symbolik*. Stuttgart: Kröner.

Maćkiewicz, J., 1990. Kategorie językowego obrazu świata. In: Bartmiński, J. (red.). *Językowy obraz świata*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 51–59.

Miodek, W., 2014. Bezeichnungen für Haustiere als Schimpfwörter im Deutschen, Polnischen und Spanischen. In: Łyp-Bielecka, A. (red.). *Mehr als Worte: sprachwissenschaftliche Studien*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 215–234.

Nübling, D., Vogel, M., 2004. Fluchen und Schimpfen kontrastiv. Zur sexuellen, krankheitsbasierten, skatologischen und religiösen Fluch- und Schimpfwortprototypik im Niederländischen, Deutschen und Schwedischen. *Germanistische Mitteilungen*, 59, s. 19–33.

Petershagen, H., 2014. Beleidigungen und Kosenamen auf tierischer Basis. Dostęp online: <https://www.tagblatt.de/Nachrichten/Beleidigungen-und-Kosenamen-auf-tierischer-Basis-87707.html> (od. 20.11.2019).

Seibicke, W., 1996. Nachwort. In: Pfeiffer, H. (red.). *Das große Schimpfwörterbuch*. Frankfurt am Main: Eichborn.

Sojka-Maształercz, H., 2010. O inwektywach zwierzęcych w języku polskim. *Kształcenie językowe*, 8 (18), s. 11–24.

Tokarski, R., 1993. Słownictwo jako interpretacja świata. In: Bartmiński, J. (red.). *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*. T. 2: *Współczesny język polski*, Wrocław: Instytut Kultury, s. 335–363.

Szczępek, J., Wysoczański, W., 2004. Das sprachliche Weltbild am Beispiel der deutschen und polnischen Wie-Vergleiche mit Tierbezeichnungen im Komponentenbestand. *Studia Linguistica*, XXIII, s. 87–143.